

УКД 159.922.7

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ

М.В.Матюшкін, Є.Ю.Носенко

Анотація. У статті представлені результати моніторингу та аналізу психолого-педагогічних особливостей слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників гуманітарного напрямку в інформаційно-комунікаційних технологіях в освіті, запропоновано основні напрямки формування у слухачів мотиваційних покликів до кращого засвоєння курсу.

Ключові слова: післядипломна перепідготовка, інформаційно-комунікаційні технології, педагоги гуманітарного напрямку, психологія дорослого в навчанні, фасилітація.

Аннотация. В статье представлены результаты анализа навыков умений использовать ИКТ слушателей курсов повышения квалификации педагогических работников гуманитарных направлений, предложены способы формирования мотивации слушателей к более глубокому освоению курса информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: последипломная переподготовка, информационно-коммуникационные технологии, педагоги гуманитарного направления, психология взрослого в обучении, фасилитация.

Annotation. The article represents results of monitoring and analysis of psychological and pedagogical peculiarities of retrainees for pedagogical employees of human orientation in ICT in education, offers main directions of forming motivate intentions in retrainees to understand he course better.

Key words: pre-post degree retraining, ICT, pedagogues of human orientation, adult psychology in study, facilitation.

Постановка проблеми. Темпи розвитку сучасного інформаційного суспільства створюють нові умови для сфери освіти та вимагають постійного саморозвитку кожного суб'єкта навчання, що особливо актуалізується в післядипломній педагогічній освіті. Згідно з законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» щодо підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві, «однією з головних умов успішної реалізації Основних засад є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві» [4].

Якість засвоєння та опанування цих знань в процесі післядипломної педагогічної освіти залежить від багатьох чинників, особливе місце серед яких займають психолого-педагогічні особливості суб'єкта навчання, а саме слухача курсів підвищення кваліфікації.

Метою даного дослідження було проведення моніторингу та аналізу психологічно-педагогічних особливостей слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників у інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ) в освіті на базі Чернігівського обласного інституту педагогічної перепідготовки й освіти (ЧОППО) ім. К.Д.Ушинського; розробка основних шляхів формування у слухачів мотиваційних покликів до кращого засвоєння курсу ІКТ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що андрагогічним особливостям роботи з педагогами в системі післядипломної педагогічної освіти приділено увагу в публікаціях Барабаш О.Д.[1] і Дятленко Н.М.[3]. Дослідження Самсонової О.О. [6] та Бочкарьової Н.С. [2] присвячені психологічній та педагогічній фасилітації, а саме ідеям гуманістичної психології Карла Роджерса, як невід'ємної складової керівництва навчально-виховним процесом.

Дані психологічних досліджень свідчать, що при організації процесу навчання в системі

підвищення кваліфікації основним мотивом учіння дорослої людини є практика. Потреби в знаннях слухачів курсу ІКТ безпосередньо залежать від тих проблем, які вони долають під час своєї трудової діяльності. Тобто, процес навчання в системі підвищення кваліфікації, з огляду на механізм психіки дорослої людини, має, по-перше, враховувати тенденції і перспективи розвитку освіти і науки, а по-друге, широко розкривати технологію практичної діяльності. Так об'єктивно вимагає механізм психіки нашого слухача.

Як показують дослідження [5], засвоєння нової інформації у слухачів гальмується наявністю певного “психологічного опору”. Головним чином це “опір досвіду”, який проявляється в тому, що частина слухачів розглядає свій досвід як науковий і з недовірою сприймає нову інформацію. Крім того, має місце “опір зрілістю”, який проявляється в тому, що слухач розуміє необхідність отримання знань, але не бачить перспектив їх застосування для себе. До цього приєднується ще й “опір тиску” – скептичне ставлення до нової інформації, рекомендацій з боку викладача. Слухач вважає себе не менш компетентним у тому чи іншому питанні. “Недовіра теорії” – звичка мислити практичними категоріями. З огляду на ці особливості, вивчення індивідуального досвіду слухачів постає першим завданням викладача курсів підвищення кваліфікації, який повинен використовувати різні організаційні форми навчання, що забезпечували б оптимальну адаптацію кожного слухача до засвоєння нової інформації.

Наступним кроком при організації навчального процесу в системі підвищення кваліфікації повинно стати уникнення гонитви за тим, щоб передати слухачам максимум інформації. Це завдання є безперспективним та малоефективним. Процес навчання потрібно спрямувати так, щоб слухачі самостійно аналізували явища, процеси, відпрацьовували вміння наукового осмислення знань. Мобільність і динамізм процесу навчання потребує застосування переважно методів активного навчання, таких як лекція-діалог, розв'язання виробничих завдань, тренінги, аналіз ситуацій, обмін досвідом, дискусії, науково-практичні конференції та інше.

Отже, об'єктами нашого дослідження стали вчителі гуманітарного напрямку в освіті, зокрема, викладачі мови й літератури, бібліотекарі, керівники шкільних гуртків.

Вивчення практики сучасної методики викладання української мови та літератури, світової літератури в загальноосвітніх школах чернігівської області та міста Чернігова дозволяє з'ясувати деякі аспекти застосування мультимедіа в навчанні та визначити методичні умови їх використання.

Аналіз цього питання під час викладання основ інформаційно-комунікаційних технологій вчителям-філологам на курсах підвищення кваліфікації у ЧОШПО ім. К.Д.Ушинського показав, що за останні роки кількість шкільних педагогів, які в методичному процесі використовують пакети Microsoft Office та глобальну мережу Internet, значно зростає.

Для виявлення рівня готовності педагогів до використання пакетів Word, Excel, Powerpoint Microsoft Office та потенціалу глобальної мережі Internet нами було проведено опитування вчителів-філологів, керівників гуртків краєзнавства й туризму, шкільних бібліотекарів, які проходили курси підвищення кваліфікації в січні-лютому 2014 року. Педагоги мали можливість дати відповіді на запитання щодо місця їх роботи, віку, стосовно того, які пакети Microsoft Office вони використовують у методичній роботі, як часто застосовують мультимедійні презентації на своїх уроках, чи володіють навичками створення презентацій Powerpoint і як часто звертаються до глобальної мережі Internet при підготовці до викладання своїх предметів. Запитання й відповіді з відсотковою питомою вагою від загальної кількості опитуваних представлені в таблиці.

Опитувальник для слухачів курсів підвищення кваліфікації ЧОШПО ім. К.Д.Ушинського

№	Запитання	слухачі				
		варіанти відповідей	Вчителі укр. мови та літератури, світової літератури (у %)	Керівники гуртків краєзнавства і туризму (у %)	Бібліотекарі (у %)	Загалом (у %)
1	Який предмет Ви викладаєте?		42	30	28	100
2	Де знаходиться заклад, в якому Ви викладаєте?	місто	6	30	22	58
		село	36	0	6	42
3	Вкажіть вікову групу, до якої Ви належите.	Молодше 30 років	1	11	6	18
		Від 30 до 40 років	19	8	11	38
		Від 40 до 50 років	14	6	6	26
		Старше 50 років	6	6	6	18

4	Які з програм Microsoft Office Ви використовуєте при підготовці уроків зі свого предмета?	Word Excel Powerpoint Ніякі	36 0 42 0	25 19 3 0	28 8 28 0	89 27 73 0
5	Чи використовуєте Ви презентації, зроблені в програмі Powerpoint, на своїх уроках?	Ні Так, 1-2 рази на рік Так, 1-2 рази на семестр Так, 1-2 рази на місяць	0 6 11 25	21 6 3 0	3 3 8 14	24 15 22 39
6	При викладанні Ви користуєтесь презентаціями Powerpoint, які...	Є запозиченими Частково зроблені Вами Повністю зроблені Вами	16 28 25	6 0 3	6 14 16	28 42 44
7	Чи користуєтесь Ви інтернетом при підготовці до своїх уроків?	Ні Так, 1-2 рази на рік Так, 1-2 рази на семестр Так, 1-2 рази на місяць	0 3 6 33	0 6 5 19	0 0 6 22	0 9 17 74
8	При підготовці до якого типу уроків Ви частіше використовуєте програми Microsoft Office (Word, Excel, Powerpoint) та інтернет?	Вивчення нового матеріалу Узагальнення та систематизація знань Комбінований урок Перевірка знань	31 28 28 25	25 14 19 11	11 8 17 11	67 50 64 47
9	Чи вважаєте Ви, що використання електронних засобів підвищує навчальний та виховний ефект?	Так Ні Вказати свій варіант відповіді	42 0 0	30 0 0	25 3 0	97 3 0

Як видно з таблиці, кількість вчителів української мови та літератури, світової літератури склала 42 % від загальної, керівників краєзнавства і туризму та бібліотекарів – 30 та 28 % відповідно. Працюють в селі 42 % респондентів, з яких переважна більшість – вчителі української мови та літератури (36 %), керівники гуртків краєзнавства й бібліотекарі були переважно з міста – відповідно 30 та 22 %.

Вік опитуваних коливався від «молодші 30 років» (18 %) до «старші за 50 років» (18 %), при цьому левову частку тих, кому до 30-ти років, склали керівники гуртків та бібліотекарі (відповідно 11 і 6 %), тоді як представництво тих, кому за 50 років, виявилось рівним – по 6 % від кожної групи слухачів. Усі інші респонденти мали вік між 30 і 40 роками (38%), і між 40 і 50 роками (26 %).

Приємним фактом для викладачів курсу інформаційно-комунікаційних технологій став нульовий відсоток відповідей з варіантом «ніякі» на запитання: «Які з програм Microsoft Office Ви використовуєте при підготовці уроків зі свого предмета?». Усі опитувані в тій чи іншій мірі користуються програмами Microsoft Office. Найпопулярнішими виявилися Word та Powerpoint – відповідно 89 і 73 % респондентів, хоча при цьому виявилось, що 24 % опитуваних взагалі не використовують освітні презентації на своїх уроках, переважна більшість з яких (21 %) – керівники гуртків. Натомість, більшість вчителів-філологів та бібліотекарів намагаються застосовувати цей засіб підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу не менше 1-2 разів на місяць – відповідно 25 і 14 %.

З'ясувалося, що переважно слухачі використовують освітні презентації, які повністю або частково зроблені ними самими (відповідно 44 і 42 %), і майже в півтора рази менша кількість опитуваних (28 %) застосовує на своїх уроках запозичені презентації. При цьому респонденти показали високу частоту

використання ресурсів Інтернету під час підготовки до своїх занять. 74 % опитуваних звертаються за допомогою в глобальну мережу не менше 1-2 разів на місяць, при цьому кількість людей, які не працюють з інтернетом взагалі, дорівнювала нулю.

Майже всі респонденти (97 %) погодилися з твердженням, що використання електронних засобів підвищує навчальний та виховний ефект. При цьому більшість з них (67 і 64 % відповідно) вказали, що частіше використовують програми Microsoft Office та Інтернет для підготовки до уроків з «вивчення нового матеріалу» та «комбінованих уроків».

Під час проведення курсів з інформаційно-комунікаційних технологій нами було зафіксовано, що вчителі української мови та літератури в середньому демонструють більшу, ніж інші, вмотивованість до підвищення своїх умінь і навичок в освоєнні програм Microsoft Office та Інтернету. Проходячи вхідне тестування, вони показують вищий бал, ніж інші, і як наслідок, по закінченню курсів на вихідному тестуванні набирають більше залікових очок, ніж представники інших предметів. Подібний феномен, на наш погляд, можна пояснити тим, що на теперішній час викладанню державної мови й літератури в Україні приділяється багато уваги як з боку Міністерства освіти, так і з боку суспільства. В загальноосвітніх школах проводиться багато показових уроків, конкурсів, олімпіад, що мотивує вчителів час від часу підвищувати ефективність процесу навчання, найзручнішим засобом для чого слугують сучасні програми Microsoft Office. При цьому вчителі з міст демонструють більшу обізнаність у методах використання програм Word та Powerpoint, а також Інтернету, ніж педагоги з сіл, що пояснюється, насамперед, кращою оснащеністю міських шкіл комп'ютерними засобами. Звичайно, що при цьому більш молоді вчителі показують вищу схильність до засвоєння нових знань з комп'ютерних технологій, ніж їх літні колеги.

Аналіз освітніх презентацій, що їх представляють вчителі на залікових заняттях з курсу інформаційно-комунікаційних технологій, дозволяє виокремити низку типових технологічних та методичних недоліків:

- відсутність опису методики застосування презентації;
- відсутність дидактичної мети уроку, яку обов'язково потрібно відображати на слайді й повідомляти учням (негативно впливає на структурування роботи як учнів, так і учителів);
- більшість презентацій виготовлені як супровід до шкільної лекції, а відсутність дидактичних цілей змушує лише здогадуватися про прийоми й засоби навчання, які учитель використовує на уроці;
- за більшістю презентацій не можна проаналізувати відповідність прийомів викладання навчального матеріалу і прийомів роботи з учнями;
- зміст презентацій у більшості випадків має вигляд розширеного конспекту для учнів.

Крім того, слід зазначити, що автори презентацій часто припускають помилку в граматиці й стилістиці тексту. На багатьох слайдах презентацій не витримуються ергономічні й композиційні вимоги до їх створення (розміщення на полі екрана, використання кольорів, шрифтів, маркування тощо), що знижує ефект сприйняття навчального матеріалу. В переважній більшості презентацій не використовуються відео- та звукові вставки, що можна пояснити, з одного боку, невеликою кількістю доступних фрагментів у мережі Інтернет, а з іншого – невмінням педагогів працювати з ними під час створення презентацій і бажанням швидко скопіювати вже створені кимось з мережі.

Висновки. Таким чином, аналіз умінь використання ІКТ слухачами курсів інформаційно-комунікаційних технологій при підвищенні кваліфікації педагогічних працівників дозволив визначити основні напрямки до формування у педагогів мотиваційних покликів до кращого засвоєння курсу: викладачам курсів потрібно повніше дотримуватись головних принципів фасилітації. Це означає, що курсанти не повинні бути пасивними слухачами, які тільки присутні на лекціях, а брати активну творчу участь у навчальному процесі. Викладачі повинні використовувати не догматичні прийоми, а ті з них, які спонукають до творчого засвоєння необхідної інформації. Вона дозволяє викладачу зайняти позицію не «над», а «поряд» зі слухачами. Викладач інституту післядипломної освіти має враховувати не лише вік своїх слухачів, а й їхній досвід та професійну компетентність. Все це разом дозволяє створити умови для підвищення активності слухачів, оптимізує процес розвитку їхнього професіоналізму.

Література

1. Барабаш О.Д. Андрагогічні підходи до роботи з педагогами в умовах післядипломної освіти [Електронний ресурс] / О.Д. Барабаш – Режим доступу : <http://academy.ks.ua/konfer/articles/5/6.pdf>
2. Бочкарьова Н.С. Розвиток гуманістичних ідей Карла Роджерса в сучасній педагогічній думці України [Електронний ресурс] / Н.С. Бочкарьова – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN12/10bnspdu.pdf>
3. Дятленко Н.М. Андрагогічний підхід у післядипломній освіті вихователів дошкільних закладів [Електронний ресурс] / Н.М. Дятленко – Режим доступу : http://innovations.kmpu.edu.ua/ENFV/2010_1/10dnmvdz.pdf

4. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — С. 102. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16/print1309935768237861>
5. Пуцов В. Процес навчання в системі підвищення кваліфікації як об'єкт управління [Електронний ресурс] / В. Пуцов – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/111/5.pdf>
6. Самсонова О.О. Фасилітація у післядипломній освіті [Електронний ресурс] / О.О.Самсонова – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp8/Samsonova.pdf